

פרק ב: מתוך הדחק

עד כאן טיפלנו בשאלה האם המומחה אכן הציג אסמכתאות לקביעותיו. אבל, יש לשים לב לכך, שהמומחה משתמש בתשובתו במגוון של תירוצים למטרה נוספת: כדי להסביר מדוע – גם במקרים בהם הוא מודה שנקב באסמכתות הלא נכונות – היתה מסקנתו המקורית נכונה בחלק מן המקרים. (סוג זה של תירוצים לא נידון בפרק הקודם, כי אינו רלוונטי כלל לטענתנו לגבי האסמכתאות.)

כאן נדון בסוג זה של תירוצים – אשר נולד בשעת הדחק – והמהווה דוגמא מופתית לליקויים הקשים עליהם הצבענו ב"הערות".

1. ב"הערות" בפרק ג', פרטנו כיצד קבע המומחה כראות עיניו מה ייקרא "ספק", ללא כללים ברורים ובחוסר עקביות בולט. בעניין זה כתבנו:

מומחה I לא ניסח שום קריטריון ברור מתי מקרה יוגדר כספק. במקום זאת הוא כותב בסעיף ד' מן "הקריטריונים":

"במקומות שונים לא יכולנו להחליט או לבסס את הקביעה ואז כתבתי סימני שאלה והוספתי את המילה כנראה."

זו אמירה סתמית וריקה מתוכן, ואין בה משום כלל אופרטיבי המבחין בין מצבים שונים (סיבות שונות להיווצרות הספק) והקובע סדרי עדיפויות של המקורות. חוסר הגדרת כלל של ממש, אפשר למומחה להגדיר נתונים כספקות, בצורה חופשית וללא בקרה.

כפי שנראה להלן, המומחה נהג בחוסר עקביות בולט, והחלטותיו בעניין הספקות הן בלתי הגיוניות ויש מהן המביאות לידי גיחוך.

ואומנם, הבאנו שם ראיות ברורות לדברינו אלה.

מתשובתו הנוכחית של המומחה, מתברר כי המצב חמור בהרבה.

(א) לפי דבריו בעבודתו המקורית, בסעיף ד' מן "הקריטריונים לרישום":

במקומות שונים לא יכולנו להחליט או לבסס את הקביעה ואז כתבתי סימני שאלה והוספתי את המילה כנראה.

ובאותה עבודה, בראש "רשימת השמות" כתב:

סימן ? מורה על ספק.
סימן < מורה על וודאות. (במידת היכולת והאפשרות).

לעומת זאת, ב"מענה להשגות" נקודה ניא, הוא נותן הגדרה חדשה לשימוש ב"כנראה":

- - - (ש) זוהי אפשרות סבירה ביותר [= כמסתבר = לפי הניתן לחשב, ראה אבן שושן בערך כנראה].

ושם, בנקודה י"ב, הוא כותב דברים דומים:

- - - אבל מכיון ש' לוי' לא כתב במפורש שר' יהוסף הנגיד נולד בגרנדה סברתי שמן הראוי להוסיף סימן שאלה, ונסחתי "כנראה", רוצה לומר שסביר מאד שהוא נולד שם לאור הנתונים. (ההדגשות במקור)

לפי הגדרה חדשה זו, גם במקרה שבו נקט המומחה ב"כנראה" – ואפילו בלוויית סימן שאלה – המדובר בנתון שהוא "אפשרות סבירה ביותר" או "סביר מאד"! הגדרה חדשה זו אינה תואמת כלל להגדרה המקורית. היא תואמת יותר את ההגדרה (שלו): סימן < מורה על וודאות. (במידת היכולת והאפשרות). וזאת משום שבמקרים הנידונים זו מידת היכולת והאפשרות לוודא את הנתון (כפי שכותב המומחה עצמו בנקודות אלו).

איננו יודעים אם שינוי זה בהגדרה מצביע רק על חוסר העקביות של המומחה, ועל כך שפעל ללא כללים ברורים ובצורה שרירותית – בניגוד גמור לכתב המינוי מן הוועדה – או, שההגדרה החדשה נועדה גם לתאם את קביעת הנתון המקורית שלו עם הנתון הנכון עליו הצבענו ב"הערות" (שהרי במקרה זה גם אנו לא התכוונו ליותר מ"אפשרות סבירה ביותר"!): על כל פנים, ברור הדבר, כי מגוון כזה של הגדרות ל"ספק", מאפשר "להסיק" ממקור היסטורי "מסקנות" שנקבעו מראש.

יש לשים לב, כי לשינוי זה בהגדרה יש השלכה חשובה מאד: הרי תכלית רשימת המקומות הוא ניסוי R. ולגביו, נתון שהוא בחזקת ספק אינו ראוי לשימוש. לעומת זאת, נתון שהוא בחזקת "אפשרות סבירה ביותר" או "סביר מאד" הוא נתון טוב לשימוש. (עבור נתונים היסטוריים לא נקבל – ברוב עצום של המקרים – הערכה של יותר מ"אפשרות סבירה ביותר").

(ב) הבה נדגים עוד כיצד משחקים במושג "ספק". בתשובתנו לנקודה ג', כותב המומחה כי הוא ציין "לידה: בוהמיה כנראה בפראג", למרות שבמקור (ש"א הורודצקי, לקורות הרבנות עמ' 145) אליו הפנה כתוב ש"ר' מרדכי יפה נולד בפראג" – משום "שהורודצקי לא הביא ראיה לקביעתו".

והקורא עומד משתומם: הרי המומחה הסתמך בעבודתו המקורית במקרים רבים על מקורות שלא הביאו ראיה לקביעתם, אפילו בתשובתו הנוכחית ישנם מקרים כאלה!

(1) למשל, לגבי נקודה ה', בה נקט המומחה כי ר' גרשון אשכנזי נולד בקראקא למרות שבמקור אליו הפנה – ספר "כלילת יופי" – אין שום ראיה לכך – כי קביעת המומחה בטעות יסודה. ראה סעיף 1 בפרק הקודם).

(2) דוגמא נוספת – נקודה ז' בתשובתו. שם נתפס המומחה בטעות חמורה, כאשר בקביעתו לגבי ר' אברהם סבע – "לידה: סאמורה, קסטיליה ספרד" – הוא הסתמך על "א' גרוס, במבוא לצרור המור, מהד' י' אלנקווה, ירושלים תשמ"ה, עמ' 20". כתבנו על כך ב"הערות":

אבל, בניגוד לדבריו, במקור המצוטט כתוב על ר' אברהם סבע: "איננו יודעים אל-נכון היכן נולד ומתי".

ראה בתצלום מס' 7 (הדגשתי בקו את הנתון הדרוש).

נאגב, כל מה שכתב גרוס בנוגע לר' אברהם בקשר לעיר סאמורה הוא: "ר' אברהם סבע עצמו חי בסאמורה לפחות בשמונת השנים שקדמו לגירוש". זה אינו זמן הלידה של ר' אברהם: בתקופה המדוברת היה ר' אברהם כבר בעל משפחה ומחבר ספרים כפי שמבואר מן המבוא של גרוס.].

ואכן, בתשובתו מודה המומחה כי האסמכתא אליה ציין אינה תומכת בדבריו. אך הוא מנסה בכל זאת להצדיק את קביעתו המקורית:

אף כאן בטייטש שלנו כתבנו – ולצערנו ולכלימתנו נשמט נתון זה – מקור אחר: "לתולדותיו של ר' אברהם סבע", מחקרי ירושלים במחשבת ישראל ב/ב (תשמ"ג), עמ' 209-210. ומשם למדנו על סאמורה במחוז קאשטיליה.

גם הפעם טרחנו וצילמנו את המקור החדש (ראה תצלומים 3-4). הקורא יכול להבחין כי המחבר –

דן מנור – אינו מציין כי סמורא היתה עיר הולדתו של ר' אברהם סבע! כל שכתב בנידון הוא:

עיר מולדתו ומקום מגוריו של הרא"ם נקבעת בידי כל הביוגראפים שלו במחוז קאשטיליה, ולכך מצטרפת עדות ברורה מפי המחבר: "וכשהייתי בקאשטיליה בעיר סמורא / שקט ושלו על שמרי / נתתי לבי לדרוש ולתור בענייני התורה / וגו'". העיר סמורא היתה איפוא עיר מגוריו, שבה חי ופעל עד שנת הגירוש. (ההדגשה שלי)

שים לב, כי בעוד שמנור מציין כי הרא"ם נולד במחוז קאשטיליה, הוא נוהר מלציין את שם עיר מולדתו. הסיבה לכך פשוטה: יש לו עדות רק על כך שמקום מגוריו (בתקופה מסויימת) היתה העיר סמורא. בדיוק כפי שלמדנו מן המקור הקודם:

ולכן, גם המקור החדש אינו מהווה שום ראיה לקביעת המומחה.

מוסיף המומחה וכותב בתשובתו:

וראה עוד א' שלוסברג, "לדרכי פרשנותו של ר' אברהם סבע בפרושו על התורה", מגדים ז' (תשנ"ג)¹, עמ' 31: "ר' אברהם סבע (להלן: רא"ם) נולד בעיר סאמורה שבקסטיליה". ומכאן שמה שרשמנו, שריר וקיים מבחינת המקורות. (ההדגשה במקור)

ראה זה פלא: כאן נתלה המומחה בדברי שלוסברג שהובאו ללא ראיה² ומסתמך עליהם בהחלטיות! אף שהמלומד אליו הפנה המומחה בראשונה – א' גרוס – קובע: "איננו יודעים אל-נכון היכן נולד ומתי", לא רואה בכך המומחה סיבה לספק, אף לא ל"כנראה!"

(3) כאשר החזקנו בידינו את הספר "כלילת יופי" לצורך (1), דפדפנו לעוד כמה מקומות בספר זה, ששימש כאסמכתא למומחה בכמה הזדמנויות בעבודתו המקורית. גם כאן גילינו דוגמאות בהם הסתמך המומחה על מידע בספר זה – מידע שהובא ללא ראיה!
לדוגמא:

לגבי מס' 21 ברשימה, בעל "פני יהושע", כתב המומחה בעבודתו המקורית:

"לידה, קראקא", והסתמך על "עפ"י כלילת יופי עמ' ק"ט³ וגם "ש' בובר, אנשי שם (העיר לבוב), דפוס צלום ירושלים תשכ"ח, עמ' רנד⁴."

אבל, בתצלום 6 אפשר לראות את המקור מ"כלילת יופי", אשר אינו מביא שום ראיה לדבריו. תצלום 7 מ"אנשי שם" מגלה אותו דבר: המידע נמסר בלי ראיה.

לגבי הפטירה כתב המומחה בעבודה המקורית: "פטירה, נפטר באופיבאך ונקבר בפדנקפורט דמיין גרמניה". והסתמך על "כלילת יופי עמ' ק"ג".

אבל, בתצלום 8 אפשר לראות כי אין רמז למידע זה במקור הנתון, ומשמע שם שנפטר בפדנקפורט ולא באופיבאך!

¹ טעות. צ"ל תשמ"ט.

² ראה בתצלום 5, כי שלוסברג רק מפנה באופן כללי - לגבי פרטים ביוגראפיים - לארבעה מקורות: מהם גרוס ומנור

הנייל, ועוד שני מקורות, שהיו לעיני גרוס ומנור...

³ במקום "עמ' קט" צ"ל דף קח ע"ב.

⁴ במקום "עמ' רנד" צ"ל סימן רנה.

יש לשים לב, כי ב"הערות" בדקנו רק קבוצה חלקית של מקרים כמבואר שם, ואחוז הפניות הסרק היה גבוה. את הדוגמא הנוכחית מצאנו עתה באקראי, מתוך דפדוף נוסף ב"כלילת יופי". והרי מיד דוגמא נוספת:

לגבי מסי' 14 ברשימה, רבי העשיל מקראקא, כתב המומחה בעבודתו המקורית:

"לידה, לובלין, פולין", והסתמך על "עפ"י כלילת יופי ח"א לט ע"א".

אבל בתצלום 9 אפשר לראות לא רק שאין ראייה לדברי המומחה, אלא שהמחבר קובע כי יש ספק האם רבי העשיל נולד בלובלין או רק היה שם בימי חורפו: "והיה נקרא בפי קצת בשם רבינו העשיל מלובלין על שם עיר מולדתו או עיר מגורתו בימי חורפו" (ההדגשה שלי).

לגבי מסי' 52 ברשימה, בעל "מגני שלמה", כתב המומחה בעבודתו המקורית:

"לידה, וילנא, ליטא", והסתמך על "עפ"י כלילת יופי ח"ב, א ע"א".

אפשר לראות מקור זה בתצלום 10. גם כאן, המחבר אינו מביא ראייה לדבריו.

- האומנם המומחה אינו סומך על מידע שהמחבר לא הביא לו ראייה?

יש לזכור, כי דברינו כאן הם פרי בדיקה של מקרים ספורים בלבד!

(4) נחזור לנקודה ג' בתשובתנו, אשר בה לא סמך המומחה על הורודצקי רב המוניטין – אף שאין ערער על קביעתו – כי ר' מרדכי יפה נולד בפראג. ממשיך שם המומחה בניסיונו להצדיק את קביעתו:

יתרה מזאת: ר' מרדכי יפה בהקדמתו ללבוש מלכות מצייין: "גרוש בארץ מולדתי מדינת פיהם". כך שהקביעה שארץ מולדתו היא בוהמיה, עולה מעדותו האישית. (ההדגשה במקור)

נכון – ארץ מולדתו היתה בוהמיה. אבל, איך יש בעדות זאת להטיל ספק בכך שעייר מולדתו היתה פראג אשר בבוהמיה? – האומנם המומחה אינו מבין את ההבדל בין ארץ לבין עיר, וששתי האפשרויות אינן סותרות? אם יביאו לו מקור המדווח שאדם נולד בירושלים, האומנם ינסה לסתור זאת בהביאו עדות אישית של אותו אדם, כי נולד בארץ ישראל?? ממשיך המומחה וכותב:

וראה עוד את סכומו הקפדני של י' לוי, מבוקר לערב, ירושלים תשמ"ב, עמ' 50. דומה שחובתי היתה לציין סימן שאלה על עיר מולדתו פראג. הפנייתי לספר לקורות הרבנות, היתה בגלל שיש בו נתוח מעניין של משנתו ההלכתית, ומחבור זה שאבו חוקרים רבים. סוף דבר: אינני משנה את קביעתי, לגבי ר' מרדכי יפה. (ההדגשה במקור)

גם הפעם טרחנו וצילמנו את המקור החדש (ראה תצלום 11). הקורא יוכל להבחין כי לוי מתבטא כך:

לאחר שספג בקרבו את תורת רבותיו בפולין חזר לבית אביו בפראג.

וכך:

ובשנת 1592 הוא עזב את פולין, בהענותו לקריאת מולדתו הישנה, היא העיר פראג.

האם זה המקור לקביעה שעייר מולדתו מוטלת בספק?!

אגב, האנציקלופדיות למיניהן: מרגליות, העברית ויודאיקה, וגם המומחה לרשימה F, מלם מסכימים שעייר הלידה היא אכן פראג. מקורות לכך נמצאים באנצ'י העברית וביודאיקה.

2. לגבי נקודה ב, כתבנו ב"הערות":

לגבי ר' יונה גירונדי (מס' 18 ברשימה) קובע המומחה:

" < לידה: מונטפלייה, פרובנס, צרפת."

האסמכתא שלו: "עפ"י י בער, תולדות היהודים בספרד הנוצרית, ת"א תשי"ט, עמ' 148". אבל, בניגוד לדבריו, במקור המצוטט אין כל ידיעה על כך שר' יונה גירונדי נולד במונטפלייה.

(א) ובכן, המומחה עונה על כך:

אכן במקור שהבאתי אין התייחסות ללידת רבנו יונה, ואני מצטער על כך. זוהי אכן טעות מצערת מכיון שבטיוטה שלי היתה הפניה לאסמכתא אחרת: י"מ תא-שמע, "חסידות אשכנז בספרד", בתוך: גולה אחר גולה, ספר ביינארט, ירושלים תשמ"ח, עמ' 165-166.

אבל גם אם היה נוקט את ההפניה ל"אסמכתא אחרת" היתה בכך "טעות מצערת" לא פחות מהראשונה! וזאת, כי המלומד עליו הוא מסתמך (י"מ תא-שמע), במקור עליו הוא מסתמך כ"אסמכתא אחרת" ובעמוד אותו הוא מציין – קובע מפורשות (ראה תצלום 13):

על מולדתו וימי נערותו אין אנו יודעים דבר, וגם לא על מוצא משפחתו.

ולכן זו אינה יכולה להיות אסמכתא לקביעתו של המומחה כי רבנו יונה נולד בעיר "מונטפליה, פרובנס, צרפת"!

מהמשך החיבור מתברר כי תא-שמע התכוון רק לכך שאינו יכול לנקוב בקהילה הספציפית בה נולד רבנו יונה, אך מידע יותר כללי אכן קיים. בכל החיבור מציג תא-שמע את רבנו יונה כספרדי וכבן קאטאלוניה. ראה למשל, כי בעמ' 171 במקור זה, מספר תא-שמע על "רבנו יונה הקאטאלאני" החי "בספרד מולדתו" (ראה תצלום 14). באותו עמוד (ותצלום) הוא מספר גם על הרב הירחי "איש פרובאנס", ובהמשך החיבור – על השפעתו של זה האחרון על יהדות קאטאלוניה. כך שתא-שמע מבחין בבירור (וזה מובן מאליו) בין ספרד לפרובנס. כתבתי דברים פשוטים אלה, רק כדי שיהיה ברור לקורא שאינו מומחה, כי קביעת תא-שמע היא בניגוד גמור לדברי המומחה על רבנו יונה – "חכם זה נולד בפרובנס" – אותם מביא המומחה ללא שום ראיה, נגד המקור עליו הוא מסתמך! (לידיעת הקורא: פרפיניאן ומונטפליה הם מקומות בפרובנס).

נסכם את שהעלינו עד כה: המקור עליו הצביע עתה המומחה קובע כי רבנו יונה נולד בספרד, בחבל קאטאלוניה, כאשר שם העיר הספציפית אינו ידוע. זאת, בניגוד גמור לדברי המומחה הן בגרסתם המקורית כי רבנו יונה נולד בצרפת, בחבל פרובנס, בעיר מונטפלייה, והן בגרסתם הנוכחית כי הוא נולד בצרפת, בחבל פרובנס, ספק במונטפלייה ספק בפרפיניאן.

לכן האסמכתא החדשה שהביא המומחה סותרת לחלוטין את קביעתו.

(ב) לאחר שביררנו כי דברי "האסמכתא" סותרים את קביעת המומחה, נעבור לשאר הטעויות של המומחה בנקודה זו.

(1) המשימה שעמדה לפנינו אינה פשוטה: אין ביכולתנו לגייס מקור מהימן המסכים לקביעתו השגוייה שרבנו יונה נולד במונטפלייה. והנה, הוא טוען כי סימן השאלה נשמט בטעות, וכי התכוון בעצם ל"מונטפלייה":

חכם זה נולד בפרובנס ונקטתי כמקום לידתו את מונטפלייה, כשסימן השאלה [?] נשמט.

אבל אפילו לגירסה חדשה זו אין לו אסמכתא מתאימה. הוא מנסה לעשות את הבלתי יאמן: לדלות "אסמכתא" מתוך המקור – אשר כפי שראינו ב(א) – אוהז בדעה מנגדת. הוא כותב:

ברם, תא-שמע עצמו מפנה שם, לעמ' 179 הע' 40, לעדות תלמיד רבנו יונה, ר' הלל מוירונה שלמד אצלו שלוש שנים, שמשם עולה שנתכנה ע"ש עירו מונטפסליר, הלוא היא מונטפלייה. (ההדגשה שלי)

נניח לצורך הדין, כי אין זו השערה בדויה, וכי רבנו יונה אומנם נתכנה על שם עירו מונטפסליר – האם המסקנה תהיה כי נולד במונטפסליר? – בוודאי שלא! כל היסטוריון מתחיל יודע כי המהר"ם מרוטנבורג לא נולד ברוטנבורג, וכי רבי יחיאל מפאריש לא נולד שם. הם נקראו על שם מקום פעילותם. וכן רבים אחרים. ואם המומחה אינו יודע זאת, מדוע אינו מזכיר כי כינויו הידוע והמפורסם בפי כל של רבנו יונה הוא "רבנו יונה גירונדי" או "רבנו יונה מגירונדא" או "רבנו יונה מגירונא"? מדוע אינו לומד מכאן כי נולד בגירונא, לפני שהוא פונה למקורות אקזוטיים ולא בטוחים, לדלות מהם את פרפיניאן או מונטפלייה?

אבל, האמת היא שזו השערה בדויה, שאין לה אחיזה במקור אליו מפנה המומחה. הקורא יכול לקרוא בעצמו בעמוד 166, בשורה השניה של ההערה הראשונה (הדגשתי זאת בקו בתצלום 13), כי כל ההתייחסות של תא-שמע לעניין, הן 11 המלים הבאות:

"הרב הלל מוירונה מדבר על מונטפסליר עירו, ראה להלן הע' 40".

ובהערה 40, (ראה תצלום 15) דן תא-שמע רק באופן כללי באמינותה השנויה במחלוקת של עדות ר' הלל מוירונה, בלי שום איזכור של מונטפסליר (מונטפלייה). בכל מקרה, לא מובא גם שם, כי ר' הלל טען שרבנו יונה נתכנה על שם עירו מונטפסליר!

אז איך טוען המומחה הנכבד "שמעם עולה שנתכנה ע"ש עירו מונטפסליר, הלוא היא מונטפלייה"? (ההדגשה שלי)

(2) המומחה העלה בתשובתו טענה מפתיעה:

כך גם יכולתי לרשום "פרפיניאן" בסימן שאלה [?], שהרי כך קרוי חכם זה בחיבורו של ר' קלונימוס בן קלונימוס, מגילת התנצלות (ספונות י, תשכ"ו, עמ' מב). תא-שמע, שם, עמ' 166 הע' 3 מציע: "מלמד אולי כי עיר מולדתו היתה פרפיניאן, שהרי אי אפשר שנתכנה כך, על שם מקום פעילותו".

הוא לא מתעכב על השאלה המטרידה, שאם היה יכול באותה מידה לרשום גם: "פרפיניאן" – אם כן, מדוע לא עשה זאת?

אבל גם כאן, אין אפילו ספק. אומנם, תא-שמע מעלה (בהערה 3, ראה תצלומים 12-13) כהשערה בעלמא את האפשרות שעיר מולדתו היתה פרפיניאן. אך תא-שמע עצמו לא מייחס שום משקל לאפשרות זאת, כאשר הוא מסכם את דעתו בגוף הספר – כמצוטט לעיל. לכן אין כאן אסמכתא אפילו לאפשרות "פרפיניאן".

3. לגבי נקודה ת', כתבנו ב"הערות":

לגבי המהר"ל (מס' 57 ברשימה) כותב המומחה:

"? לידה: כנראה נירנברג."

האסמכתא שלו:

"עפ"י י"י יובל, חכמים בדורם, ירושלים תשמ"ט, עמ' 86."

אבל, אין במקור זה כל רמז לדברי המומחה. כל שכתוב כאן בקשר לנירנברג הוא, שקיים ספק אם ר' משה אבי המהרי"ל נפטר בנירנברג או במיינץ, וזאת בשנת 1387 (למניינם). אך אין לכך כל קשר ללידת המהרי"ל. ראה תצלום מס' 15.

גם כאן המומחה אינו מודה במפורש שטעה. למעשה, הוא אינו עונה כלל על הטענה כי ה"אסמכתא" אותה ציין אינה תומכת כלל בקביעתו.

אבל ב"הערות" כתבנו עוד:

לעומת זאת, אפשר ללמוד ממקור זה, כי אבי המהרי"ל ישב בוודאות במיינץ עד שנת 1381 (ראה שורה מודגשת בתצלום), וכי מהרי"ל נולד בערך בשנת 1375 (ראה שורה מודגשת שם בהערה 29. וכך כותב יובל בעמ' 226: "והרי לנו ידיעה ממקור בטוח כי מהרי"ל נולד בשנת 1375!" ראה תצלום מס' 16). מעמודים 82-86 בספר זה ניתן גם ללמוד, כי אבי המהרי"ל החל להיות מראשי הקהילה במיינץ לכל המאוחר משנת 1369.

מסקנה: על פי מקור זה, מהרי"ל נולד במיינץ. [כך גם קובעים H, ו-F].

ובעניין זה כותב המומחה:

לגבי הלידה אין עדות ברורה. משפחת אבי מהרי"ל סבבה לה בין נירנברג ומגנצא. מתוך התעלמות ממה שעולה מדברי המקור אליו הפנה (אשר צוטטו לעיל), כי בתקופה הרלוונטית לא "סבבה" משפחת המהרי"ל בין נירנברג ומגנצא.

במקום להודות כי זה אכן עולה מדברי המלומד עליו הוא עצמו הסתמך (או לדחות את הראיות שהבאנו) – הוא מפנה במפתיע למקור אחר, וכותב:

כנראה שאבי מהרי"ל שימש כראש (או כאחד) מראשי קהילת מגנצא (ראה: מנהגים דק"ק וורמיישא מכון ירושלים תשמ"ח, ח"א, עמ' 95 וההפניה לשו"ת מהר"ם מינץ). ולכן אפשר לרשום מגנצא בסימן שאלה.

במקור החדש כתוב כך:

שנים ספורות לאחר גזירות ק"ט נולד המהרי"ל לאביו מוה"ר משה בר יקותיאל הלוי מולין, שעמד בראש קהילת מגנצא, וכו'."

ראה תצלום 16. לדעתנו, ממשפט זה נובע כי המהרי"ל נולד במגנצא. [ההפניה לשו"ת מהר"ם מינץ סימן י' – אינה רלוונטית לענייננו: שם רק ישנה חתימה של אבי המהרי"ל כאחד מראשי מגנצא בשנת קמ"א (1381). *זה הכל!*]

אז מדוע המומחה רואה זאת כספק? – ואם יש לו ספק, מדוע אינו מתייעץ עם המקור המפורט והמתועד אליו הפנה מלכתחילה?

4. מפליאה מאד הדרך בה מטפל המומחה בזיהוי מקום פטירתו של הראב"ד (נקודה 2). ראה סעיף 2(ה) בפרק הקודם, שם הראינו כי המומחה הביא "אסמכתא" המוכיחה הפך קביעתו בעבודתו המקורית: " ? פטירה: קרקסונא פרובנס."

כאן נתייחס למאמץ בתשובתו להעמיד את מסקנתו השגויה. הוא כותב:

אפשר גם שהראב"ד חזר בחזרה לפושקירא, כדעת ר"י טברסקי בספרו האנגלי על הראב"ד ממושקירא, פילדלפיה 1980, עמ' 38. ברם, המעיין שם רואה, שאין לו מקור מהימן (וראה עוד את ההפניה לגרץ, שם, הע' 44). זאת ועוד: טברסקי שם, קובע – ובצדק רב, שפרטים על ימיו האחרונים של הראב"ד אינם ידועים. כך, שלדישום שלנו – אין לו דחיה.

נסכם את טענותינו נגד האפשרות שהראב"ד חזר מקרקסונא לפושקירא:

- (א) לטברסקי אין מקור מהימן.
 (ב) קביעתו של טברסקי "שפרטים על ימיו האחרונים של הראב"ד אינם ידועים".
 (ג) ההפניה לגרף.
 נראה עתה, כי אין בסיס אף לא לאחת מטענות אלו:
 (א) אכן, טברסקי קובע בספרו הידוע על הראב"ד, כי הראב"ד חזר מקרקשונא לפושקירא – ראה תצלום 17. אבל, המומחה שואף להתעלם ממסקנת טברסקי. שוב מעלה המומחה את טענותו

"שאיין לו מקור מהימן"¹. אך אין זה נכון.
 ברור שטברסקי מסתמך על המאירי – כפי שהוא כותב בפסקה אליה מתייחס המומחה (ראה תצלום 17). אגב, גם ברגמן – המקור של המומחה – כתב על פי המאירי:
 עזב הראב"ד לזמן מה את עיר מושבו [פושקירא] והתיישב בקרקסונה.
 ובכן, טברסקי מסיק (ובצדק) את המסקנה הטריטוריאלית כי אם הראב"ד עזב לזמן מה את פושקירא – פירושו של דבר שהוא חזר אליה!
 (ב) המומחה מוסיף וטוען בתשובתו:
 זאת ועוד: טברסקי שם, קובע – ובצדק רב, שפרטים על ימיו האחרונים של הראב"ד אינם ידועים.

האומנם? טברסקי כותב (ראה תצלום 17): "Details about the rest of his life are scanty." ולא: "שפרטים על ימיו האחרונים של הראב"ד אינם ידועים" – כתרגומו המוטעה של המומחה.
 (ג) המומחה מפנה להערה במקור זה בכותבו:
 ברם, המעיין שם רואה, שאין לו מקור מהימן (וראה עוד את ההפניה לגרף, שם, הע' 44).
 אבל, המעיין בהערה 44 (בתצלום 17) מגלה עד מהרה, כי היא אינה רלוונטית כלל לדיון כאן. טברסקי רק מעיר שם כי גרף, שכנראה לא ראה את דברי המאירי, הסתפק אם גלותו הזמנית של הראב"ד היתה בנימשי או בקרקשונא. כך מבואר גם מדברי טברסקי בעמ' 36-37 שם (ראה תצלום 18).
 הרי לפנינו עוד הפניית סרק.

לסיכום:

העובדות שהוצגו ב"הערות" וכאן, מצביעות על ליקויים כה חמורים בעבודת מומחה I, עד כי אין ליחס שום אמינות לנתונים שאסף.
 אי אפשר לבסס ניסוי מדעי על נתונים פגומים.
 לכן, מסקנתנו היא, שאסור לבסס ניסוי מדעי על הנתונים שאסף המומחה.

¹ כבר הראינו לעיל [בסעיף 1(ב)] – בפירוט רב – כי המומחה החל להשתמש רק עתה בטענות כאלו, לצורך תירוץ קביעותיו *הפוכות* מן האסמכתאות. חייבים להזכיר, כי המומחה הסתמך בעבודתו המקורית לגבי הנידון כאן, על מקור לא מקצועי, אף שהביא דברים סותרים זה את זה *וללא ראייה* (ראה דברינו בזה ב"הערות" עמ' 12 סעיף ב1). והנה, טוען הוא לפתע – כאשר הוא מתייחס לדברי מלומד רציני כטברסקי ולעבודה חשובה ומקיפה על הראב"ד – שאינו יכול לסמוך על דבריו משום "שאיין לו מקור מהימן"...

נספח א'

תצלום "מענה להשגות" של מומחה I.

בסייד עשירי בטבת תשס"ג

לכ"י פרופ' הלל פורסטנברג

שלום וברכה.

הנידון: מענה להשגות.

בראשית הדברים אבהיר את הדרך בה נקטתי בעבודתי. בודאי שמי שפנה אלי, ביקש ממני התייחסות לנושא, מתוך ישוב הדעת ובדיקה קפדנית, ולא רצה לראות אותי כמעתיק ממקורות ידועים, ללא שום בחינה. זאת עשיתי במיטב היכולת והאפשרות. ישבתי על כל אחד ואחד מרשימת החכמים שהוגשה לי כשמסביבי מקורות שונים, ומהם העליתי את הנתונים, ופעמים הטלתי ספיקות במסקנות שבאו לידי ביטוי בהצבת סימן שאלה או ברישום השערה אחרת. אני מודה ומתוודה שלא פרטתי את מידת שימושי במקורות, ויותר- וזה מובן מאליו- נהתי את הדעת לנדרש ממני, וזהו: ציוני מקומות של לידה ופטירה לרשימה של 66 החכמים שונים.

לאחר שקבלתי את 14 נקודות הערעור, ערכתי בדיקה נוספת, וכאן אני מוכה על חטא, כשנוכחתי לדעת שטעיתי בכמה פרטים, מהם מתוך רשלנות ומהם מתוך שגגה, שנבעו מתוך העלאת החומר מהכתב שהיה בנוי מטיטות שונות - אל המחשב... כפי שאציין בהמשך. ברם, בחלק גדול מהם אני מחזיק בזעתי ומנמק אותה -- כדלהלן, כשפה ושם הרחבתי את היריעה כשהשגתי על ערעור כלשהו. אני שוב מתנצל על טעויות שטעיתי, ואם גרמתי תקלה למפעל, אני מבקש מחילתכם וסליחותכם.

בתודה על הכל

ובברכה